

27.05.2024

Українська мова

9 клас

Стрембицька Л.А.

Тема. Повторення.Пунктуація в простому й складному реченнях (повторення). Довідники із синтаксису й пунктуації

Мета: актуалізувати знання основних пунктограм у простому й складному реченнях, у реченнях з прямою мовою та в діалозі; ознайомити з найуживанішими довідниками із синтаксису та пунктуації; удосконалювати вміння здійснювати пунктуаційний аналіз речень; розвивати навички редагування тексту з пунктуаційними помилками; виховувати повагу до майстрів вишивання та до вишиванки як культурного надбання народу.

Розділові знаки — сукупність графічних знаків, що не належать до абетки даної мови, а служать засобом відображення тих ознак (чинників) писемної мови, які не можуть бути передані літерами та іншими писемними позначеннями (цифрами, знаками рівності, подібності, приблизності тощо). Такими знаками є: *крапка, кома, крапка з комою, двокрапка, тире, дефіс, три крапки, знак оклику, знак питання, лапки, дужки*. Їх використовують для членування тексту згідно із синтаксичними (структурними), смисловими, інтонаційними та іншими особливостями мовлення. Усі три принципи пунктуації — синтаксичний, смисловий та інтонаційний — діють одночасно, й кожен із них можна виокремити лише умовно...

Найзагальнішими функціями розділових знаків є **відокремлення**, коли вони членують текст на значущі в граматичному та смисловому відношенні частини (*крапка, крапка з комою, знаки оклику та питання, двокрапка, абзац*) і **виділення**, коли вони вирізняють у середині речень які-небудь частини (*кома, тире, дужки, лапки*), із чим пов'язаний поділ знаків на однотипні та парні. Розділові знаки, пов'язані як і з реченням, так і з текстом (*крапки, дужки та лапки*), називають ще **універсальними**.

Усі перелічені розділові знаки становлять центр пунктуаційної системи, що протиставляється її периферії, яка використовується в основному для членування друкованого тексту (*абзац, розділювальні зірочки, шрифти, лінійка*). Знаки пунктуаційної системи називають **пунктограмами**.

Правила	Приклади
Тире ставиться	
Підмет та присудок — іменники в називному відмінку	Вся поезія Дмитра Павличка — <u>розмова</u> про любов і ненависть, правду і кривду.
Перед <i>це, то, ось</i>	Найбільше <u>добро</u> в кожного народу — це його <u>мова</u> .
Присудок і (або) підмет — неозначена форма дієслова	<u>Жити</u> — Вітчизні <u>служити</u> .
Присудок і (або) підмет — кількісні числівники	<u>Два</u> по <u>три</u> — <u>шість</u> .
Тире не ставиться	
Присудок вжито зі сполучниками <i>як, наче, немов</i>	Ніч (була) <u>наче</u> озеро в берегах неба.
Між підметом і присудком стоїть вставне слово, сполучник, частка чи прислівник	Сьогоднішнє <u>свято</u> , безперечно, пам'ятна <u>подія</u> у нашому житті.
Перед присудком із часткою <i>не</i>	<u>Кров</u> людська <u>не</u> водиця.
Підмет — особовий займенник	<u>Я</u> сирота з Вільшаной.

Таблиця 2
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ

Правила	Приклади
... △, △, △ ...	Іноколи з'являлись перед очима міражі, дивовижні палаци, міста, сади, озера.
... △ і △ ... (й, та)	Як віють прохолодою кущі та дерева!
... і △, і △, і △ ... (ні-ні, або-або, то-то, чи-чи, ані-ані)	Цілу ніч ані вітер, ані хвилі не вгамовувались. Життя мене і кличе, і веде...

Правила	Приклади
... △ і △, △ і △ ...	Марш гримить над світом, марш свободи і правди, сили і життя.
... △, а △ ... (але, та = але, зате, так, однак)	Вітер був холодний, але приємний.
... як △, так і △ ... (не тільки, але й...)	Олександр Довженко був не тільки глибоко національним художником, але й палким патріотом.
... △, △, △, і △, і △, і △ ...	Хочу бачити, знати, чути, і любити, й творити красу...
... хоч △, але △ ... (якщо не..., то; не стільки..., скільки...)	Письменник хоч и пише про минулі події, але оцінює їх як наш сучасник.

Таблиця 3
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Слова автора розривають пряму мову (П — одне речення)	
«П... — а, — П».	«Хіба що... — майже пошепки промовила вона, — я сама спробую».
«П, — а, — П».	«Наші, — подумав Климко, — донбасівські». (Гр. Тютюнник)
«П, — а, — П(?)»	«Діду, — кажу, — а що ви про сади Семирозна згадували?» (В. Дрозд)
«П, — а, — П...»	«Я кінчаю моє слово, товариші, — почулося з трибуни, — хай говорять інші...» (В. Винниченко)
Слова автора розривають пряму мову (П — кілька речень)	
«П... — а, — П».	«Так буде краще. Прощайте... — якось терпко прошепотіла вона, підводячись. — Я буду носити вас в душі». (В. Винниченко)
«П! (?) — а, — П».	«Боже мій, Боже! — додала вголос. — Лучче було не родитись, аніж бачить, що тепер діється на тому світі білому». (А. Свидницький)
«П, — а, — П».	«Та ні, я того не кажу, — відповідав Зінко. — Знаю, що земля це ваша, що вам її треба». (Б. Грінченко)
«П?(!), — а: — П», сказав... + додав...	«Чи бачили таке! — сказав батько і, помовчавши, додав: — Готовий хлібороб, одним словом». (А. Головка)
Пряма мова після слів автора	
А: «П».	Говорить розум: «Боротьба і праця».
А: «П! (?)»	І зітхнув Золоторіг: «Де ти, друже, де ти?»
А: «П...»	Цар подумав: «Щось тут є...» (Д. Павличко)

Пряма мова перед словами автора	
«П», — а.	«Молодець», — похвалив його Степан.
«П?» — а.	«Що робити мені тепер?» — міркує він.
«П!» — а.	«Швидше повертайся, не барися там!» — гукнула мати йому навздогін.
«П...» — а.	«Коли б я знав...» — схлипнув Сашко.
Пряма мова всередині слів автора	
А: «П», — а.	Я сказала: «Я згодна, тату», — і поцілувала йому руку. (В. Підмогильний)
А: «П! (?)» — а.	Галя поцікавилась: «А ви й до нас зайдете?» — і зніяковіла.
А: «П...» — а.	Дід бурчав: «Тепер би того дощу...» — і сердився невідомо на кого.

Цитата — це дослівне відтворення фрагмента іншого тексту зі збереженням усіх його граматичних та стилістичних особливостей для підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки.

У цитаті не можна нічого змінювати (навіть розділових знаків).

Цитати беруться в лапки. Коли цитата наводиться не повністю — пропуск позначаємо крапками. Крапки ставляться: 1) перед цитатою, синтаксично не зв'язаною з авторським текстом, щоб показати, що цитата наводиться не з початку речення; 2) у середині цитати, коли пропущено частину тексту; 3) після цитати, коли цитоване речення наводиться не до кінця.

Розділовий знак	Правило	Приклад
Кома	Ставиться між відносно рівноправними частинами	У найвищому ярусі шуміли вершинами дуби, сходили до них розлогі клени та розривисті лоси. (А. Шия)
Кратка з комою	Ставиться, якщо частини значно поширені, мають свої розділові знаки або далекі за змістом	Білі місця; люди сплять. (Г. Шевченко)
Двокрапка	Ставиться, якщо: а) друга частина виражає причину того, про що говориться в першій (можна поставити питання чому? і перед другою частиною вжити сполучник бо); б) друга частина доповнює або розкриває зміст першої частини (можна поставити питання а що? а який? а як? і що побачив?)	Ми особливо любимо пелів, журавлів і лебедів: вони ж бо приносять давнєдане літо-літенько. (з журналу) На прикладі творчості Малишча підтвердила свою істинність давня теза: волені часи народжують великих поетів. (Д. Лопатинко)
Тире	Ставиться: а) якщо перша частина вказує на час або умову того, про що говориться в другій (перед нею можна, як правило, поставити сполучники якщо, коли); б) якщо друга частина виражає наслідок або висновок з того, про що говориться в першій; в) якщо зміст обох частин зіставляється або протиставляється (між ними можна поставити сполучники наче, а)	Кочеш добре знати себе — пробуй свої сили в різних видах діяльності. (з журналу) Зникла мова — зникла нація. (О. Гончар) Я тільки хотю аеродром — літати будете ви. (О. Корнійчук)

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ. Повторення. Пунктуація